

LBRIS

We know
books

Maria Ressa

**CUM SĂ ÎNFRUNȚI
UN DICTATOR**

Lupta pentru viitorul nostru

Cuvânt-înainte de
AMAL CLOONEY

Traducere din limba engleză de
MONA DÎRȚU



ZYX Books

Prolog

O bombă atomică invizibilă

Trăiește în prezent (ul moment al trecutului)

Din martie 2020, de când a început carantina pandemică, m-am lăsat copleșită de emoții mai mult decât mi-am îngăduit vreodată. Simt o furie mocnită în fața nedreptății pe care n-am altă opțiune decât s-o accept. Aici m-au adus șase ani de atacuri din partea guvernului.

S-ar putea să fac închisoare. Pentru restul vieții mele – sau, cum îmi spune avocatul meu, pentru mai mult de 100 de ani. Sub acuzații care nici măcar n-ar fi trebuit să ajungă în fața instanței. Destrămarea domniei legii e un fenomen global, însă pentru mine a devenit o chestiune personală. În mai puțin de doi ani, guvernul din Filipine a emis împotriva mea zece mandate de arestare.

E posibil, de asemenea, să fiu ținta violenței. Oare reprezentanții poliției și ai guvernului meu ar putea fi într-atât de inepti, încât să mă atace? Ei bine, da. Comisia pentru Drepturile Omului din Filipine a estimat că aproape 27.000 de persoane au fost ucise în mai puțin de trei ani, între 2016 și 2018, în brutalul război împotriva drogurilor purtat de ex-președintele Rodrigo Duterte.¹ O fi adevărat? Cine știe? În războiul pe care țara mea îl duce împotriva adevărului, statistica e prima victimă. Din 2018 am început să port vestă antiglonț când mă aflu în deplasare.

Violența online este violență în lumea reală. Faptul e dovedit de numeroase studii și de evenimente tragice petrecute în întreaga lume. Eu, una, sunt atacată online în fiecare zi, la fel cum sunt atacați mii de alți jurnaliști, activiști, lideri ai opoziției și cetățeni obișnuiți, de-aici și de pe tot globul.

Și totuși, când mă trezesc și privesc pe fereastră, mă simt cuprinsă de însuflețire, plină de energie. Simt speranță. Văd posibilități – văd cum, dincolo de tot acest întuneric, suntem într-un moment în care ne putem reclădi societățile pornind de la ceea ce avem sub propriii ochi: zonele noastre de influență.

Lumea pe care o știam s-a năruit. Trebuie să hotărâm, acum, ce vrem să clădim în loc.

Mă numesc Maria Ressa. Sunt jurnalist de mai bine de 36 de ani. M-am născut în Filipine, am fost crescută și educată în New Jersey și m-am întors în țara natală după facultate, la sfârșitul anilor 1980. Mi-am construit cariera la CNN, unde, în anii 1990, am înființat și condus două redacții în sud-estul Asiei. Erau zilele de glorie ale CNN și vremuri amănitoare pentru corespondenții internaționali. În sud-estul Asiei, locul din care observam eu lucrurile, am fost martor ocular la evenimente dramatice care adesea au prefigurat ce avea să se întâmple în lume: mișcările democratice emergente din fostele bastioane coloniale; înfricoșătoarea ascensiune, cu mult înainte

de 11 septembrie 2001*, a terorismului islamic; apariția unei noi clase de lideri autocrați, aleși democratic, care aveau să-și transforme țările în cvasidictaturi; și uluitoarea promisiune și putere a social media**, care în curând avea să joace un rol esențial în demolarea tuturor lucrurilor dragi mie.

În 2012 am cofondat Rappler, o publicație filipineză exclusiv digitală, un website de știri. Aveam ambiția să creez, în țara mea, un nou standard pentru jurnalismul de investigație, unul care să valorifice platformele de social media, clădind comunități de acțiune (*communities of action*, CoA), pentru o mai bună guvernare și pentru democrații mai puternice. Eram, la acea vreme, întâiul credincios între cei care credeau în puterea social media de a face bine în lume. Folosindu-ne de Facebook și de alte platforme, am reușit să fructificăm capacitatea publicului de a genera breaking news, să căpătăm acces la surse esențiale și la ponturi, să coagulăm acțiuni colective privind schimbările climatice și buna guvernare și să contribuim la o mai bună informare și participare a publicului la vot. Succesul nostru a fost unul rapid, însă, înainte să împlinescă cinci ani, publicația a trecut de la a fi lăudată pentru ideile sale la a fi atacată de guvern – doar pentru că noi am continuat să ne facem meseria de jurnaliști: să spunem adevărul și să tragem puterea la răspundere.

Am dezvăluit, pe Rappler, nu doar acte de corupție și de manipulare comise de guvern, ci și – tot mai mult – pe cele

* La 11 septembrie 2001 au avut loc împotriva Statelor Unite patru atacuri teroriste coordonate de militanți islamici din rețeaua al-Qaeda. (N. tr.)

** Sintagma *social media* (engl.), „media de socializare online”, descrie totalitatea website-urilor și produselor de software care înlesnesc comunicarea în rețelele sociale online. Aici și în continuare, pentru a ușura lectura, am optat să păstrăm fără nicio subliniere termenii și sintagmele din limba engleză (precum *social media*, *like-uri*, *followeri*, *cleptocrați* etc.) intrate în uz în română. (N. red.)

comise de companiile de tehnologie care ne dominau deja viețile. Am început, din 2016, să arătăm cum se manifesta impunitatea de pe două fronturi: în războiul împotriva drogurilor dus de președintele Rodrigo Duterte și pe Facebook-ul lui Mark Zuckerberg.

Să vă spun de ce întreaga lume ar trebui să fie atentă la ce se întâmplă în Filipine: 2021 a fost al șaselea an consecutiv în care filipinezii – dintre toate națiunile globului – și-au petrecut cel mai mult timp pe internet și în social media.² În ciuda vitezelor mici ale conexiunilor la internet, în 2013 filipinezii au încărcat și descărcat cel mai mare număr de clipuri video de pe YouTube. Patru ani mai târziu, 97% dintre cetățenii filipinezi aveau cont pe Facebook. Când, în 2017, i-am menționat această cifră, Mark Zuckerberg a tăcut câteva secunde. „Dar stai, Maria”, a răspuns în final, privindu-mă fix, „unde-s celelalte 3%?”

Am răs, atunci, la gluma lui. Acum nu mai râd.

După cum arată aceste numere – și după cum chiar Facebook admite –, Filipine reprezintă zona zero³ în care putem vedea teribilele efecte pe care social media le poate avea asupra instituțiilor unei națiuni, asupra culturii acesteia și asupra minții propriilor cetățeni. Tot ce se întâmplă în țara mea se va petrece, în cele din urmă, și în restul lumii – dacă nu mâine, atunci peste un an sau doi. Au existat informații încă de timpuriu, din 2015, despre „ferme” de conturi care creau, din Filipine, profiluri de social media cu verificare telefonică sau PVA-uri*. Un raport din același an arăta că, de fapt, cele mai multe dintre like-urile primite de Donald Trump pe Facebook veneau din afara Statelor Unite și că unul din 27 de followeri ai lui Trump era din Filipine.

Mă simt, în unele zile, un fel de Sisif combinat cu o Cassandra, zbătându-mă să avertizez omenirea, iar și iar, că social media

* Acronim în limba engleză pentru Phone Verified Accounts. (N. tr.)

ne-a distrus realitatea comună, acel spațiu în care democrația se materializează.

Prin această carte încerc să vă arăt că absența domniei legii în lumea virtuală e devastatoare. Ne ducem viețile într-o realitate singulară, iar destrămarea domniei legii la nivel global a fost declanșată de lipsa unei viziuni democratice pentru internet în secolul XXI. Impunitatea online a condus, natural, la impunitate offline, distrugând sistemul existent de *checks and balances**. Am urmărit și am documentat în ultimul deceniu puterea supranaturală a tehnologiei de a ne infecta pe fiecare cu virusul minciunilor, al vrajbei unuia împotriva celuilalt, declanșându-ne – chiar inventându-ne – fricile, furia, ura; și accelerând ascensiunea liderilor autoritari și a dictatorilor din întreaga lume.

Am început să numesc asta „moartea democrației cauzată de o mie de incizii”***. Chiar acele platforme care ne livrează știrile de care avem nevoie manifestă părtinire în detrimentul faptelor. Sunt studii care arată, încă din 2018, că minciunile impregnate de furie și ură se propagă mai repede și la mai mare distanță decât faptele.⁴ Fără fapte nu putem avea acces la adevăr. Fără adevăr nu putem construi încredere. Și fără acestea trei nu putem avea o realitate comună, iar democrația, așa cum o știm (ca și toate întreprinderile umane care contează) va muri.

* *Checks and balances* (engl.) este un principiu de guvernare (tradus în românește: „control și echilibru”, „limitări și echilibre” ori „frâne și echilibre”) care statuează că fiecare putere dintr-un stat dispune de mecanisme pentru a amenda, modifica sau bloca acțiunile celorlalte puteri, scopul fiind ca niciuna dintre ramuri să nu acumuleze prea multă putere ori să acționeze în afara autorității sale. În cazul de față, termenul este folosit în sens larg, cu referire la lipsa mecanismelor eficiente de limitare a puterii platformelor de social media. (N. tr.)

** Termen care face trimitere la *lingchi*, metoda de tortură chineză numită și „moartea cauzată de o mie de tăieturi/incizii”, în care agonia era prelungită cât mai mult posibil, victima sucombând în urma pierderii sângelui. (N. red.)

Trebuie să acționăm rapid, înainte ca asta să se întâmple. Iată ce vă propun în această carte: o explorare a valorilor și principiilor care stau nu doar la temelia jurnalismului și a tehnologiei, ci și la cea a acțiunii colective, în care trebuie să ne implicăm pentru a câștiga bătălia pentru adevărul factual. Această călătorie de descoperire este, pentru mine, una profund personală. Este motivul pentru care fiecare capitol are o lentilă micro și una macro: o lecție personală și o imagine de ansamblu. Veți cunoaște ideile simple pe care mă bazez pentru a lua deciziile pe care – de-a lungul timpului – le-am luat instinctiv, dar cu înțelepciune, așternând neîncetat experiențele prezentului peste cele din trecut.

Am fost, în 2021, unul dintre cei doi jurnaliști distinși cu Premiul Nobel pentru Pace. Ultimul an când unui jurnalist i-a fost decernat acest premiu a fost 1935. Câștigătorul, un reporter german pe nume Carl von Ossietzky, nu și-a putut ridica premiul pentru că se stingea într-un lagăr de concentrare nazist. Oferindu-ne această onoare mie și lui Dmitri Muratov, din Rusia, Comitetul Nobel norvegian ne-a avertizat că lumea se află într-un moment istoric similar, la o altă răscruce existențială pentru democrație. În discursul meu de acceptare a premiului⁵, am spus că o bombă atomică invizibilă a explodat în ecosistemul nostru informațional și că platformele de tehnologie au pus în mâna puterilor geopolitice instrumentul prin care ne pot manipula individual, pe fiecare în parte.

La doar patru luni de la ceremonia pentru decernarea premiilor Nobel, Rusia a invadat Ucraina, folosindu-se de metanarațiuni pe care le-a plantat online⁶ începând din 2014 – când a invadat Crimeea, pe care a anexat-o de la Ucraina și apoi a transformat-o într-un stat-marionetă. Tactica? Suprimă informația și apoi înlocuiește-o cu minciuni. Prin asaltul sălbatic împotriva faptelor, purtat cu ieftina lor armată digitală, rușii au anihilat adevărul, înlocuind narațiunea redusă la tăcere cu una proprie – aceea

că, de fapt, Crimeea a cerut să intre, de bunăvoie, sub control rusesc. Rușii au creat conturi online false, au mobilizat armate de boți și au exploatat vulnerabilitățile platformelor de social media pentru a amăgi oameni reali. Pentru platformele deținute de proprietari americani, noii gardieni globali ai informației, aceste acțiuni au însemnat mai mult *engagement** și au generat mai mulți bani. Obiectivele noilor gardieni ai informației s-au aliniat, astfel, cu cele ale operatorilor dezinformării.

Așa am devenit conștienți cu toții, pentru prima dată, de tacticile războiului informațional, care aveau să fie folosite curând în întreaga lume, de la Duterte la Brexit și de la Catalonia la Stop the Steal**. Opt ani mai târziu, la 24 februarie 2022, folosindu-se de aceleași tehnici și de aceleași narațiuni pe care le-a plantat pentru anexarea Crimeei, Vladimir Putin a invadat chiar Ucraina. Astfel, dezinformarea, operată de jos în sus și de sus în jos, poate plăsmui o întreagă realitate.

După nici trei luni, Republica Filipine a alunecat în abis. 9 mai 2022 a fost ziua alegerilor, ziua în care țara mea a votat pentru a-l desemna pe succesorul lui Duterte. Deși au fost zece candidați la președinție, în cursă au contat doar doi: lidera opoziției, vicepreședinta Leni Robredo, și Ferdinand Marcos Jr.,

* Indicator de performanță care măsoară, în social media, nivelul de interacțiune a utilizatorilor cu un anumit conținut publicat pe platformă; fiecare platformă are diverse mecanisme pentru calcularea acestui indicator pur cantitativ (vizualizări, comentarii, like-uri, redistribuiri etc.). (N. tr.)

** „Opriți furtul”, în original, denumirea campaniei și a mișcării de protest prin care o parte dintre politicienii republicani din SUA și supporterii acestora au acreditat și răspândit, inclusiv prin fabricații, ideea de fraudă la alegerile prezidențiale din 2020, în care președintele în exercițiu Donald Trump a fost învins de fostul vicepreședinte democrat Joe Biden. Campania a culminat cu asaltul din 6 ianuarie 2021 asupra clădirii Capitolului, în care se derula procedura de numărare a voturilor în Colegiul Electoral – ultimul pas pentru oficializarea victoriei lui Joe Biden. (N. tr.)

singurul fiu și tizul dictatorului Ferdinand Marcos, cel care a decretat legea marțială în 1972 și a rămas la putere aproape 21 de ani. Întâiul între cleptocrați*, Marcos a fost acuzat că a furat 10 miliarde de dolari de la propriul popor înainte de a fi îndepărtat, în 1986, printr-o revoltă cunoscută sub numele Puterea Poporului.

În seara alegerilor, Marcos Jr. a avut, încă din primele ore, un avans substanțial, care nu s-a mai diminuat.⁷ La 20:37, cu rezultatele de la 46,93% dintre secții, Marcos avea 15,3 milioane de voturi, față de cele 7,3 milioane ale lui Robredo. La 20:53, cu 53,5% dintre secții, Marcos a ajuns la 17,5 milioane de voturi, iar Robredo la 8,3 milioane; iar până la 21:00, cu 57,76% dintre secții, Marcos ajunsese la 18,98 milioane de voturi, față de cele 8,98 milioane ale lui Robredo.

„Iată cum se sfârșește totul”, mi-am spus în acea seară. Alegerile din Filipine se dovedeau a fi un model privind impactul dezinformării și al operațiunilor asidue ale serviciilor de informații în social media, care între 2014 și 2022 l-au transformat pe Marcos din paria în erou. Rețelele de dezinformare nu erau localizate doar în Filipine, ci operau în conjuncție cu rețele globale, precum una din China, închisă de Facebook⁸ în 2020. Așa, în conjuncție, aceste rețele au contribuit, sub ochii noștri, la schimbarea istoriei.

Am spus-o în mod repetat, începând cu discursul pe care l-am susținut în 2021 cu ocazia primirii Premiului Nobel pentru Pace: cel care câștigă alegerile decide nu doar viitorul nostru, ci și trecutul nostru. Nu poți avea o integritate a alegerilor dacă nu ai integritatea faptelor.

Faptele au pierdut bătălia. Istoria a pierdut. Marcos a câștigat.

* Acronim creat din cuvintele grecești *kleptes*, „hoț” și *kratos*, „putere”, care descrie un sistem financiar bazat pe operații ilicite precum spălarea banilor. (N. red.)

Față de alții – care se ascund, se adăpostesc în exil sau sunt în închisoare –, eu, una, sunt o norocoasă. Singura apărare pe care un jurnalist o are este să scoată adevărul la lumină, să expună minciuna, iar eu încă pot face asta. Sunt atât de mulți cei care, departe de ochii lumii, fără expunere și fără sprijin, sunt persecutați cu impunitate de regimuri represive! Complice al acestor regimuri este tehnologia, holocaustul nuclear tăcut din ecosistemul nostru informațional. Ar trebui să ne raportăm la consecințe la fel cum a făcut-o lumea după dezastrul celui de-Al Doilea Război Mondial: înființând instituții și stabilind acorduri precum NATO, ONU, Declarația Universală a Drepturilor Omului. Avem nevoie, astăzi, de noi instituții globale și de reconfirmarea valorilor pe care le prețuim.

Ne stau la picioare ruinele lumii care a fost și trebuie să avem acum viziunea și curajul de a imagina și de a construi o lume așa cum se cuvine: mai plină de compasiune, mai egalitară, mai sustenabilă. O lume protejată de fasciști și de tirani.

Cartea aceasta reprezintă călătoria mea către acea lume, dar e, totodată, și o carte despre tine, draga mea cititoare sau dragul meu cititor.

Democrația e fragilă. Trebuie să lupti pentru fiecare bucățică, pentru fiecare lege, fiecare măsură de protecție, fiecare instituție, fiecare știre. Trebuie să știi cât de periculoasă e până și cea mai mărunțică dintre incizii. Acesta e motivul pentru care vă spun tuturor: trebuie să ne apărăm pozițiile.

Asta e ceea ce mulți occidentali, care privesc democrația ca pe un dat, ar trebui să învețe de la noi. Iar aceasta e o carte care se adresează celor care cred că democrația e de la sine înțeleasă, scrisă de cineva care nu o va considera niciodată astfel.

Ceea ce faci contează în acest moment prezent al trecutului – acum, când memoria poate fi atât de ușor manipulată. Și te rog să-ți pui aceeași întrebare pe care eu și echipa mea ne-o punem în fiecare zi:

Ce ești *tu* dispus(ă) să sacrifici pentru adevăr?

LBRIS

We know
books

PARTEA I

Întoarcerea acasă

Puterea, presa și Republica Filipine

1963 – 2004

Regula de aur

Alege să înveți

*Fotografie școlară,
Colegiul St. Scholastica,
clasa a III-a, 1973*

Nu știi cine ești până nu ești forțat să te bați pentru a fi cine ești.

Cum decizi pentru ce să lupți? Uneori, nu e alegerea ta. Trăiești într-un anume fel pentru că suma tuturor alegerilor tale te conduce către acel punct. Dacă ai noroc, îți dai seama repede că fiecare decizie pe care o iei răspunde unei întrebări în care cu toții ne împotmolim: cum să dăm sens propriilor vieți. Sensul nu este ceva care ne iese în cale și nici ceva pe care cineva

ni-l oferă de-a gata; sensul și-l construiești prin fiecare decizie pe care o iei, prin angajamentele pe care ți le asumi, prin oamenii pe care îi iubești, prin valorile pe care le prețuiești.

Văd, în viața mea, felii de câte zece ani. Viața mi s-a schimbat dramatic când aveam zece ani; deceniul care a urmat a fost, în întregime, unul de descoperire și de explorare. De la 20 de ani încolo, viața mea a fost despre alegeri: ce să fac după facultate, unde anume să trăiesc, pentru cine să lucrez, pe cine și cum să iubesc. După 30 de ani, a fost despre cultivarea competențelor pentru ceea ce avea să devină chemarea mea – jurnalismul – și despre lupta pentru dreptate subsumată acestei misiuni. Munca asiduă a fost laitmotivul, singurul lucru pe care știam că-l pot controla.

Apoi, după 40 de ani, a venit etapa de „stăpână a propriului univers” și termenul autoimpus pentru a decide, finalmente, să mă stabilesc în țara mea, Filipine, și să mă dedic ei. Acum, la peste 50 de ani, totul e despre reinventare și activism, despre a-mi ridica vocea pentru a-mi apăra cele mai profunde convingeri. Cred că ați putea numi ultimul deceniu din viața mea unul de *coming out** – de asumare a luptei împotriva crimelor și a nerușinatelor abuzuri de putere, împotriva feței întunecate a tehnologiei, dar și de asumare a propriilor vederi politice și a propriei sexualități.

M-am născut la 2 octombrie 1963 într-o casă construită din lemn din Pasay City, Manila, capitala Filipinelor – un arhipelag răspândit pe o arie largă, cu limbi și culturi disparate, coagulate de apartenența la Biserica Catolică. Societatea feudală a fost dominată de oligarhi împroprietăriți în secolele de dominație colonială spaniolă. După ce războiul americano-spaniol s-a încheiat în 1898, Spania a cedat Filipinele, prin Tratatul de

* Expresia *coming out*, care se referă la a-ți asuma public ceva legat de viața ori de convingerile tale, este folosită cu precădere, în ultimele decenii, pentru asumarea unei identități non-heterosexuale. (N. tr.)

la Paris, Statelor Unite. Un an mai târziu, spun filipinezii, a început războiul filipino-american, mult timp o notă de subsol în cărțile de istorie din Statele Unite, unde era menționat drept „insurecție”.¹

Era pe atunci, în Statele Unite, epoca „destinului manifest”. Rudyard Kipling publicase în 1899 celebrul său poem imperialist, „Povara omului alb”^{**}, încurajându-i pe americani să guverneze în Filipine. Americanii au făcut-o până în 1935, când arhipelagul a devenit teritoriu autonom cu guvernare proprie.

Constituția, care trebuia aprobată de președintele american Franklin D. Roosevelt, era o versiune adaptată a Constituției Statelor Unite. Bancul despre regimul colonial e că insulele Filipine și-au petrecut trei secole într-o mănăstire și 50 de ani la Hollywood.

În 1964, la 20 de ani, tatăl meu, Manuel Phil Aycardo, a murit într-un accident de circulație când eu aveam un an, iar mama mea, Hermelina, era însărcinată cu sora mea, Mary Jane.

Mama ne-a luat de la familia tatei, iar eu și sora mea am crescut într-o casă doar pe jumătate construită alături de mama și de străbunica mea – care, deși duhnea a alcool, avea grijă de noi. Eram atât de sărace, încât ne spălam pe dinți cu sare și mereu ne întrebam ce vom pune pe masă. Ne răsfațam când mama, îmbrăcată în uniforma galbenă a Ministerului Muncii, unde lucra, aducea acasă în ziua de salariu o cutie de Kentucky Fried Chicken.

* *Manifest Destiny*, concept din secolul XIX care reflectă credința că expansiunea teritorială a granițelor Statelor Unite spre Pacific, și chiar mai departe, este inevitabilă. Înainte de Războiul Civil, conceptul a fost folosit pentru a legitima achiziții teritoriale în Oregon, Texas, New Mexico, California. Ideea a revenit în politica externă americană, pentru scurt timp, în anii 1890, după războiul americano-spaniol și anexarea statului Hawaii. (N. tr.)

** *The White Man's Burden*, în original. (N. tr.)